

Dobre praktyki

związane z udziałem dziecka w procedurach prawnych

- Wysłuchanie małoletniego – procedury i zasady
- Rzecznik Interesu Dziecka – proponowane założenia instytucji
- Zasady kultury prawnej stosowanej przez pełnomocnika w procesie rozstania
- Mediacja

Zbiór dobrych praktyk powstał w ramach projektu
„Standardy Pomocy Dziecku w Sytuacji Rozstania Rodziców”.

WARSZAWA 2022

Dobre praktyki związane z udziałem dziecka w procedurach prawnych

Szanowni Państwo,

W celu ochrony i upodmiotowienia dziecka w procedurach wynikających z postępowania cywilnego, szczególnie związanych z opieką nad dzieckiem, proponujemy Państwu niniejsze zalecenia. Stanowią one zbiór dobrych praktyk i strategii sądowno-prawnych. Opisane procedury dotyczą czynności wykonywanych z udziałem dziecka, jak i innych uczestników postępowania. Procedury opracowali praktycy - adwokaci z kancelarii specjalizującej się w sprawach rodzinnych oraz przedstawiciele nauki prawa rodzinnego, którzy współtworzą koalicję <http://www.standardyrozstania.pl>.

Wysłuchanie małoletniego – procedury i zasady¹

1. wysłuchanie umożliwia poznanie przez sąd małoletniego, jego sytuacji i punktu widzenia w rozpatrywanej sprawie;
2. sąd wysłuchuje małoletniego, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala;
3. spełnienie przesłanek wysłuchania jest oceniane w świetle okoliczności sprawy w odniesieniu do konkretnego dziecka;
4. oceny przesłanek wysłuchania sąd dokonuje z uwzględnieniem zasady dobra dziecka;
5. sprawa o rozwód w zakresie rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej i kontaktach z dzieckiem jest tą, w której dziecko powinno zostać wysłuchane;

---

¹ Szerzej zob. D. Wybrańczyk, *Instytucja wysłuchania małoletniego przed sądem w sprawach go dotyczących*, Zeszyty Prawnicze BAS 2020, nr 2(66), s. 49–65. Zob. też wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom przyjęte przez ten Komitet 17 listopada 2010 r. wraz z uzasadnieniem, <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1>. W wytycznych znalazło się np. zalecenie konsultowania z dzieckiem sposobu, w jaki chce zostać wysłuchane (s. 28, pkt 44). Wytyczne zawierają też zalecenia dotyczące organizacji postępowań, środowiska i języka przyjaznego dziecku. Jak zaznaczono w uzasadnieniu wytycznych, „procedury w zakresie wysłuchania dzieci powinny być przejrzyste, informatywne, dobrowolne, adekwatne, przyjazne dziecku, integracyjne, prowadzone przez wyszkolonych pracowników, bezpieczne, powinny dbać o poszanowanie, a także uwzględniać ryzyko i cechować się odpowiedzialnością” (s. 85). Powyższe wytyczne nie są jednak instrumentem wiążącym, opierają się na obowiązujących normach międzynarodowych, europejskich i krajowych, a ich „motywem przewodnim [...] jest dobro dziecka” (s. 44).

6. zarówno o przeprowadzeniu wysłuchania, jak i o jego pominięciu decyduje sąd, a więc skład orzekający w danej sprawie;
7. jeśli sąd decyduje się nie wysłuchiwać dziecka, powinien to uzasadnić;
8. kwestia rozeznania stopnia rozwoju umysłowego małoletniego oraz stopnia jego dojrzałości może uzasadniać przeprowadzenie wysłuchania z udziałem osoby dysponującej wiedzą specjalistyczną;
9. zaleca się aby wysłuchanie małoletniego odbywało się z udziałem psychologa;
10. w wysłuchaniu dziecka nie biorą udziału rodzice ani ich pełnomocnicy;
11. wysłuchanie małoletniego może nastąpić pośrednio, tj. podczas badań w Opiniodawczym Zespole Specjalistów Sądowych;
12. przed rozpoczęciem wysłuchania dziecko powinno być informowane o celu i skutkach tej czynności w sposób odpowiadający jego dojrzałości, w szczególności dziecko należy poinformować o tym, że może ono odmówić wzięcia udziału w wysłuchaniu lub odpowiedzi na zadane mu pytanie;
13. wysłuchanie przez organy stanowiska dziecka nie ma skutku w postaci obowiązku każdorazowego uwzględnienia tego stanowiska przy wydawaniu rozstrzygnięcia;
14. wysłuchanie służy zebraniu przez sąd wiadomości o okolicznościach wchodzących w skład podstawy faktycznej sprawy i w konsekwencji może wpływać na treść orzeczenia;
15. wysłuchanie małoletniego nie może wciągać go w konflikt rodziców;
16. dziecko nie powinno być zmuszane do wypowiedzania się w sprawie;
17. wysłuchanie małoletniego dziecka przeprowadza się, o ile jest to możliwe, w przeznaczonym i przystosowanym do tego celu pomieszczeniu, w warunkach sprzyjających swobodzie wypowiedzi;
18. data wysłuchania dziecka każdorazowo powinna być ustalona poza terminem rozprawy, aby uniknąć dodatkowych obciążeń małoletniego w postaci oczekiwania na rozprawę, oraz tak, aby sędzia miał możliwość przygotowania się do rozmowy z dzieckiem;
19. z wysłuchania małoletniego sporządza się notatkę urzędową;
20. właściwie przeprowadzone wysłuchanie daje szansę na ochronę dobra dziecka przez wydanie zgodnego z jego interesem orzeczenia oraz pokazuje dziecku, że ma prawo wyrażać swoje potrzeby i opinie.

Rzecznik Interesu Dziecka – proponowane założenia instytucji²

1. Rzecznik Interesu Dziecka zapewnia należyłą pomoc dziecku i dba o jego odpowiednią pozycję w postępowaniu przed sądem;
2. jest osobą wyspecjalizowaną w sprawach ochrony praw i wolności dziecka;
3. działa dla dobra dziecka w przypadkach przewidzianych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w innych ustawach;
4. pełni rolę „doradcy” dziecka;
5. jego udział jest obligatoryjny przede wszystkim w sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej lub zakazanie kontaktów, a także w sprawach o przysposobienie i jego rozwiązanie, a ponadto w sprawach o ustalenie macierzyństwa, zaprzeczenie macierzyństwa, ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa oraz ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa;
6. jego udział jest fakultatywny w sprawach o rozwód, chyba, że sąd rozważa pozbawienie jednego z rodziców władzy rodzicielskiej lub zakazanie mu kontaktów z dzieckiem, a ponadto w sprawach dotyczących czynności przekraczających zwykły zarząd majątkiem dziecka, w sprawach o alimenty i uchylenie obowiązku alimentacyjnego;
7. sąd ustanawia Rzecznika Interesu Dziecka z urzędu lub na wniosek;
8. Rzecznik Interesu Dziecka nie uczestniczy w wysłuchaniu dziecka, chyba że małoletni sam o to wniesie;
9. małoletni ma legitymację do złożenia wniosku o ustanowienie Rzecznika Interesu Dziecka;
10. istnieje lista profesjonalnych podmiotów specjalizujących się w sprawach dotyczących dzieci, a wybór kandydata na Rzecznika Interesu Dziecka z tej listy, zwalnia sąd od oceny jego kompetencji;
11. kryteria, których spełnienie uprawnia adwokata lub radcę prawnego do wpisania na listę Rzeczników Interesu Dziecka są określone ustawowo;

² Szerzej zob. D. Wybrańczyk, *Rzecznik Interesu Dziecka*, Palestra 2022, nr ..., s. ... . Zob. też Projekt Kodeksu rodzinnego z lipca 2018 r., http://brpd.gov.pl/sites/default/files/kodeks_rodziny_projekt_z_uzasadnieniem.pdf.

12. w sprawach, w których udział Rzecznika Interesu Dziecka jest obligatoryjny, koszty jego ustanowienia ponosi Skarb Państwa;
13. w sprawach, w których udział Rzecznika Interesu Dziecka jest fakultatywny, koszty jego ustanowienia ponoszą strony na zasadach ogólnych określonych w Kodeksie postępowania cywilnego;
14. Rzecznik Interesu Dziecka ma inicjatywę dowodową, może prowadzić działania mediacyjne;
15. jego poziom moralny i intelektualny daje gwarancję należytego wypełniania obowiązków;
16. jest niezależny od rodziców małoletniego i pełnomocników ustanowionych przez strony;
17. słucha dziecka, dostosowując się do jego potrzeb i oczekiwań, a także tłumaczy mu konsekwencje podejmowanych „w jego sprawie” działań;
18. jest zobowiązany do zachowania poufności informacji uzyskanych od dziecka, co jednak nie oznacza, że jest zwolniony z przedstawiania sądowi stanowiska małoletniego;
19. postanowienie o ustanowieniu rzecznika interesu praw dziecka wydaje się niezwłocznie;
20. jeśli potrzeba ustanowienia rzecznika pojawia się przed sądem II instancji, sąd ten wydaje odpowiednie postanowienie, sąd II instancji ma również możliwość zmiany ustanowionego rzecznika, po spełnieniu określonych przesłanek

Zasady kultury prawnej stosowanej przez pełnomocnika w procesie rozstania

1. posiadanie wiedzy o instrumentach psychologicznych i miejscach ich uzyskania;
2. posiadanie wiedzy o dynamice konfliktu w parach oraz o sytuacji dziecka w trakcie rozstania;
3. posiadanie wiedzy o możliwościach zastosowania mediacji i jej specyfice;
4. samokształcenie się w tematach związanych rodziną, rozstaniem i dzieckiem w rozstaniu;
5. stosowanie stosowanego słownictwa w komunikacji z Klientem i stroną przeciwną;
6. w relacjach z pełnomocnikiem drugiego rodzica i każdym z rodziców zachowanie najwyższego poziomu kultury osobistej;
7. opieranie taktyki procesowej i wykorzystywanej argumentacji na tym, iż obydwój rodzice mają prawo do opieki, jeśli tylko nie zagraża to dziecku;
8. weryfikacja na każdym etapie postępowania możliwości ugodowego zakończenia części sporu lub jego całości (unikanie konfliktu i jego zaostrzania);
9. wskazywanie rodzicowi możliwych do wykorzystania instrumentów psychologicznych na każdym etapie postępowania;
10. po rozpoczęciu świadczenia pomocy prawnej nawiązanie kontaktu z pełnomocnikiem drugiego rodzica i ustalenie możliwości zaplanowania wspólnych działań, w tym zwłaszcza weryfikacja możliwości porozumienia co do jakichkolwiek spraw dziecka i rodziców;
11. kategoryczne zaniechanie obstrukcji procesowej jako elementu taktyki procesowej;
12. kategoryczne zaniechanie podnoszenia okoliczności wyłącznie na potrzeby wpłynięcia na formę opieki, w tym zwłaszcza przemocy, przemocy seksualnej względem dziecka, uzależnienia.

Mediacja³

1. Nikt nie może zostać zmuszony do udziału w mediacjach. Tym bardziej Sąd nie może zmusić orzeczeniem rodziców do mediacji.
2. Ważne aby pełnomocnicy i sąd budowali w rodzicach poczucie dobrej wiary i dążenie do rozwiązania konfliktu w mediacji.
3. W każdym momencie rodzice mogą też wycofać się z całego procesu, który ma prowadzić do ugody.
4. W żadnym wypadku nie może być zastosowana jakakolwiek forma nacisku czy presji, na którąkolwiek ze stron. Wówczas cała idea mediacji mija się z celem i jest pozbawiona etycznych znamion.
5. Mediator traktuje rodziców równorzędnie.
6. Nikt nie jest wygranym ani przegranym procesu mediacyjnego, każdy ma równe prawa.
7. Wszelkie rozmowy, wymiany zdań, spostrzeżenia, zaprezentowana argumentacja, czyli cały przebieg postępowania mediacyjnego są objęte tajemnicą. Ta zasada dotyczy zarówno mediatora jak i strony postępowania mediacyjnego.
8. Żadnemu z rodziców mediator nie może narzucać rozwiązania.
9. Warunki ugody wypracowują rodzice.
10. Mediator musi być zaakceptowany przez oboje rodziców, na każdym etapie rodzice mogą zmienić mediatora.

---

³ Stowarzyszenie Mediatorów Rodziny, <https://smr.org.pl/standardy/standardy-prowadzenia-mediacji/>